

№ 48 (869)
Снежань 2021 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

Краязнаўства: праграма «Жывая крыніца талентаў роднага краю», этнаграфічны куток –

стар. 2 і 3

Імпрэза: гумарыстычная гасцёўня –

стар. 5

Ініцыятыва: птушкай наступнага года выбрана белая сініца –

стар. 6

З Хрыстовым Нараджэннем!
З надыходзячым 2022 годам!
Радасных святаў, сябры!

Музей – усё жыццё

Сёлета 26 снежня спаўняецца 85 гадоў Ірыне Рыгораўне Шпырковай. Гэтую жанчыну па праве можна лічыць легендай слонімскай зямлі, ветэранам музейнай справы, бо працоўная дзейнасць Ірыны Рыгораўны непаруўна звязаная з культурай Слонімсшчыны і Слоніmsкім раённым краязнаўчым музеем. Менавіта сюды пасля заканчэння Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта яна прыехала маладым спецыялістам у 1958 годзе і засталася на ўсё жыццё, адпрацаваўшы тут 58 гадоў, з іх 45 гадоў – дырэктарам музея.

Ірына Рыгораўна, валодаючы глыбокімі ведамі ў галіне гісторыі, стала выдатным спецыялістам і

чулым настаўнікам для многіх пакаленняў супрацоўнікаў музея.

На працягу ўсёй працоўнай дзейнасці забяспечвала навуковую прапаганду гісторыка-культурнай, мастацкай і літаратурнай спадчыны Слонімсшчыны. Ірына Рыгораўна заўсёды магла зацікавіць любога наведніка як гісторыяй Слонімсшчыны, так і ўнікальнымі экспанатамі музея, таму экскурсанты пакідалі ўстанова пад вялікім уражаннем, з захапленнем ад убачанага і пачутага. Музей на чале з Ірынай Рыгораўнай быў ініцыятарам правядзення раскопак на старажытным слоніmsкім замчышчы ў 1959 го-

дзе. Пад кіраўніцтвам таленавітай жанчыны была створаная новая экспазіцыя музея, што знаёміць з прыродай краю, старажытнай гісторыяй Слонімсшчыны, перыядам Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай, вайной 1812 года і Першай сусветнай, побытам гарадскіх і сельскіх жыхароў, перыядам Вялікай Айчыннай вайны.

Ірына Рыгораўна – аўтар шматлікіх публікацый на краязнаўчыя тэмы ў навукова-папулярных газетах і часопісах. З'яўляецца аўтарам буклета «Слонім на старых паштоўках» і кнігі «Слонім», суаўтарам кніг па гісторыі Слонімсшчыны: «Слонімсшчына вачыма навукоўцаў і краязнаўцаў», «Памяць». За прафесійную дзейнасць неаднаразова ўзнагароджвалася Ганаровымі граматамі і лістамі падзякі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, упраўлення культуры Гродзенскага аблвыканкама і Слоніmsкага райвыканкама. Узнагароджана Знакам Міністэрства культуры СССР «За выдатную працу». У 2002-м Ірына Рыгораўна атрымала Дыплом аб прысуджэнні спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у намінацыі «Музейная справа».

Ірына Шпыркова

Цяпер Ірына Рыгораўна знаходзіцца на заслужаным адпачынку, аднак адгукаецца на любую просьбу, заўсёды даць добрую і мудрую парад, з вялікім задавальненнем прымае ўдзел у музейных мерапрыемствах, сустрэчах і краязнаўчых канферэнцыях. Прыходзячы ў музей, яна абавязкова скажа: «Мой родны дом!». А так і ёсць. Слонім і музей сталі для Ірыны Рыгораўны роднымі, а яна стала блізім і знаёмым чалавекам для ўсіх слоніmsцаў, якія захапляліся і працягваюць захапляцца яе ведамі па гісторыі роднага краю.

Алена СУХАРУКАВА,
дырэктар Слоніmsкага раённага
краязнаўчага музея імя І.І. Стаброўскага

Шаноўныя сябры! Нагадваем Вам, што апошнім днём падпіскі на 1-е паўгоддзе 2022 года з'яўляецца 27 снежня. Кожны пастаянны і новы падпісчык будзе гарантам далейшага існавання «Краязнаўчай газеты». Будзем разам!

«Я тут жыву і край мне гэты мілы»

У кожнага з нас – свая малая радзіма. Любоўю да яе, да людзей, якія жылі на гэтай зямлі, гонарам за свой край працягваюць праца Жукоўшчынскай сельскай бібліятэкі – цэнтра духоўна-мастацкай спадчыны. І пакуль мы цікавімся мінулым, вывучаем сваю гісторыю – не перапынаецца сувязь пакаленняў.

Пазнаёміць чытача з гісторыяй роднага краю, выхаваць пачуццё гонару за слаўнае мінулае сваіх землякоў, з павагай ставіцца да сваіх каранёў, культуры, традыцыяў і звычаяў – асноўная задача бібліятэкі.

Наша зямля ўзгадвала і дала крылы для палёты многім слаўным землякам. Бібліятэка вядзе пошукавую работу па зборы матэрыялаў аб мясцовых дзеячах, жыццё і дзейнасць якіх звязаныя з нашым краем. Гэта і стварыла падставу для распрацоўкі мэтавай бібліятэчнай праграмы «Жывая крыніца талентаў роднага краю», па якой вось ужо некалькі гадоў вядзецца краязнаўчая праца.

Эпіграфам да праграмы абраныя радкі У. Дубоўкі:

Цудоўны скарб у творчасці народнай для нас сабраны мудрымі дзядзямі. Яго адкінуць – значыць без пашаны паставіцца да продкаў працавітых.

Назাপашванне краязнаўчых матэрыялаў стала вынікам стварэння краязнаўчага літаратурнага пакоя «Знакамітыя людзі зямлі Жукоўшчынскай», дзе размешчаныя экспазіцыі пра слаўных землякоў: Ігната Сымонавіча Дварчаніна (1895) – літа-

ратуразнаўца, паэта, публіцыста, грамадскага дзеяча, ураджэнца вёскі Погіры; заходнебеларускіх паэтаў з в. Зачэпічы Пятруся Граніта (Івана Пятровіча Івашэвіча; 1909), Васіля Струменя (Аляксандра Мікалаевіча Лебедзева; 1914), Герасіма Праменя

(Івана Іванавіча Пышко; 1908); Арсеня Міхайлавіча Двараніна, ураджэнца в. Малья Краглі – беларускага мастака дэкаратыўна-ужыткавага мастацтва, члена Беларускага саюза мастакоў, які працуе ў тэхніцы габелена, жанры жывапісу – піша партрэты, пейзажы, нацюрморты.

У рамках праграмы праводзіцца шэраг мерапрыемстваў, пад час якіх бібліятэкар імкнецца раскажаць пра свой край, яго мінулае і сучаснае, пра знакамітых землякоў. Кожны год на радзіме паэтаў у в. Зачэпічы ладзіцца святы паэзіі «Ляці над краем слова землякоў», «І сэрца шчырага радак...». Таксама дэманструюцца выставы «Жукоўшчынскі край – мой вырай і прыстанак», «Люблю цябе, бацькоўскі кут!» ды іншыя, выставы вырабай мясцовых майстроў («Майстэрства рук і сэрца» (малое Надзея Лукашук), выстава-хобі «Уцеха для вахай – суцэшыненне для душы» (вырабы Веры Грыгелевіч), «Тварэнне рук і розумаў чытацкіх» (Алена Місарэвіч) ды інш.

Усцешна, што краязнаўчая праца пашырае круг сяброў бібліятэкі.

*Людміла ЦЮЛЕНІНА,
бібліятэкар Жукоўшчынскай сельскай бібліятэкі –
цэнтра духоўна-мастацкай спадчыны
Дзятлаўскага раёна*

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

✓ Упершыню ў Мінску, у Музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, з **14 па 21 снежня** можна было пабачыць экзэмпляр знакавага для беларускай культуры друкаванага кніжнага помніка – **Берасцейскую, ці Радзівілаўскую, Біблію** са збору Музея гісторыі горада Брэста. Гэта самае прыгожае, дарагое, маштабнае беларускае выданне XVI – XIX стст. Яно пачаляе свет у 1563 г. у Берасцейскай друкарні Мікалая Радзівіла Чорнага.

Таксама на выставе экспанавалася каштоўнае факсімільнае ўзнаўленне Берасцейскай Бібліі, выпушчанае да тысячагоддзя горада над Бугам. Дакладна рэплеторныя памер, знешні выгляд, рылінасны надпісы і паметкі і іншыя асаблівасці арыгінала, па старажытных тэхналогіях уручную выкананы пералёт. Асобнік дапоўнены культуралагічным даследаваннем Аляксандра Сушы «Асэнсаванне шэдэўра».

✓ Адрэаў некалькі **выстаў, прысвечаных Новаму году**, працуе ў розных музеях Беларусі. Навагрудскі гісто-

рыка-краязнаўчы музей з **14 снежня** запрашае пабачыць старыя савецкія навагодні і калядныя паштоўкі 1960-х – 1990-х гг. Дзіцячы музей у Полацку з **15 снежня** дэманструе фігуркі Дзядоў Марозаў і Снягурак 1960 – 1990-х гг. Там жа на наступны дзень прадставілі калекцыю святочных паштовак і марак 1950 – 2000-х гг. **Гэтымі днямі** пачала працу выстава навагодніх паштовак і цацак у філіяле «Красны Бераг» Жлобінскага гісторыка-краязнаўчага музея ў аднайменнай вёсцы. Экспанаты належыць бабруччанцы Веры Канановіч, уяе калекцыі каля 3 500 паштовак.

✓ Пазнаёміцца з канструкцыяй і рознымі відамі традыцыйнай батлейкі запрашае Мінскі абласны краязнаўчы музей у Маладзечне. Выстава **«Таямнічая шафа – батлейка»** з **15 снежня** па 16 студзеня дэманструе чатыры тэатральныя скрыні.

✓ Перасованная выстава наўнага мастацтва **«INSITUS-2020»** адкрылася **16 снежня** ў Бешанковіцкім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі. Яна

прымеркаваная да 380-годдзя з дня нараджэння гравёра па дрэве і друкара Васіля Корана, які стварыў Біблію ў малюнках для простага люду. Праект рэалізаваны Віцебскім абласным метадычным цэнтрам народнай творчасці і Віцебскім абласным краязнаўчым музеем.

✓ Чачэрскай гісторыка-этнаграфічны музей сабраў у адной экспазіцыі гадзіннікі – наручныя, насценныя, настольныя, а таксама будзільнікі – другой паловы XX ст. ад вядомых савецкіх марак: «Маяк», «Заря», «Луч», «Янтарь», «Чайка», «Восток». Выстава **«Пакуль ідзе стары гадзіннік»** адкрылася **17 снежня**.

✓ У полацкім Музеі беларускага кнігадрукавання ў межах выставы «Смачна есці!», прысвечанай ежы ў самым шырокім сэнсе слова, **17 снежня** наведнікі пачулі лекцыю **«Ежа з раскопа, або Якія харчы захоўвае ў сабе культурны пласт»**. Магістр гістарычных навук, старшы выкладчык Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта, адзін з аўтараў кнігі «Полацкая кухня і яе традыцыі», археолаг Аляксей Коц раскажаў, якім чынам археалогія даследуе кулінарныя традыцыі старажытнага насельніцтва, як дапамагае рэканструяваць культуру харчавання далёкіх продкаў, які на чым гатавалі палачане ў старажытнасці.

✓ Нацыянальны мастацкі музей Беларусі **17 снежня** адкрыў два будынкі свайго музейнага квартала: выставачны (вул. К. Марка, 24) і рэстаўрацыйны (вул. Кірава, 25). Ідэя стварыць адзіны музейны комплекс у межах аднаго квартала ў цэнтры Мінска з'явілася яшчэ ў пачатку 2000-х. Гэта робіцца для таго, каб найбольш поўна прадставіць раздзел нацыянальнага беларускага мастацтва ў кантэксце сусветнага, асабліва тое, што захоўваецца ў запісках. Пасля завяршэння рэстаўрацыі і будоўлі розныя карпусы злучыць пераходныя галерэі. У цэнтры комплексу размешчана дварык са скульптурамі. Пашырэнне тэрыторыі музея паліпае матэрыяльна-тэхнічную базу рэстаўрацыйнага майстэрняў, дазваляе праводзіць больш выстаў, новыя фондазавішчы дораць прадметам мастацтва больш камфортныя ўмовы захоўвання.

У той жа дзень у новым выставачным корпусе адкрыліся дзве выставы: **«Выратаваны мастацкія каштоўнасці»** і **«Рух зямлі»**. Першая прадстаўляе творы старажытнабеларускага, рускага і еўрапейскага мастацтва XVII – XX стст. са збору НММ, якія прайшлі рэстаўрацыю за 2010 – 2021 гг. Самы ранні з паказаных твораў «Анёл з лірай» датаваны па часе афармлення інтэр'ера касцёла Дабравешчанна ордэна святой Брыгіты ў Гродне 1642 – 1649 гг. Ён упрыгожваў парапет балкона для арگانа. Драўляная аснова была расколота на часткі, абрамленне было страчанае, жывапіс пашкоджаны. Намаганямі рэстаўратараў пано набыло экспазіцыйны стан.

Сярод адроджаных твораў еўрапейскага мастацтва асаблівай увагі заслугоўваюць «Юдзіф і Алаферн» (канец 1740 – 1750-х гг.) Іаганса Цыка, нямецкага прыводнага мастака князя-біскупа Іагана Тэадора Баварскага; а таксама «Менуэт у парку» аднаго з выбітных нямецкіх мастакоў XVIII ст. Даніэля Хадавецкага. Пасля шматгадовай руплівай рэстаўрацыі экспануюцца «Пакланенне пастухоў» невядомага мастака XVII ст., які мяркуецца, фламандскай школы – адзін з найбольш ранніх помнікаў арыгінальнай графікі еўрапейскіх майстроў у музейнай калекцыі. Гонарам збору музея з'яўляюцца калекцыі «Рускі жывапіс» і «Руская графіка» XVIII – сярэдзіны XX ст.

Асноўная канцэпцыя выставы **«Рух зямлі»** – паказаць вобраз роднай зямлі шматпланавым як у часе і тэмах, так і ў мастацкіх стылях, наблізіцца да разумення тэмы Зямлі ў рамках асаблівага пантэістычнага погляду на свет у беларускім выяўленчым мастацтве, акрэсліць кола ідэй, матываў і прыёмаў унутры гэтай тэмы. Экспануюцца творы беларускага мастацтва XX – XXI стст. з фондаў музея.

Скарыстаныя інфармацыя Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Навагрудскага гісторыка-краязнаўчага музея, полацкага Дзіцячага музея, Жлобінскага гісторыка-краязнаўчага музея, Мінскага абласнога краязнаўчага музея, Бешанковіцкага раённага гісторыка-краязнаўчага музея, Чачэрскага гісторыка-этнаграфічнага музея, Музея беларускага кнігадрукавання і Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі.

Дзе варта пабываць

Савецкія елачныя цацкі: далікатнае адлюстраванне гісторыі

У многіх людзей захаваліся елачныя ўпрыгожанні бацькоў і бабуляў. Успомніце, якое чараўніцтва пачыналася, калі з далёкай паліцы даставалася скрынка з уборам для ёлкі, і якім смуткам становілася кожная неспадзявана пабітая цацка?!

Сёння старыя савецкія елачныя цацкі з'яўляюцца прадметам калекцыянавання. У антыкварных крамах і на блышчых рынках кошт на многія экзэмпляры вельмі значны. Аднак некаторыя людзі не расстаюцца з цацкамі свайго дзяцінства ні за якія грошы.

У даравальніцы час галоўным святам быў не Новы год, а Нараджэнне Хрыстова. Таму елачныя цацкі былі звязаныя з біблейскімі сюжэтамі: фігуркі анёлаў, калядных званочкі, зоркі. Пасля рэвалюцыі калядную елку адмянілі як буржуазны перажытак, аднак у лістападзе 1935 года савецкі дзяржаўны дзеяч Павел Пастышаў апублікаваў у «Праўдзе» адкрыты ліст, у якім выступіў супраць асуджэння елкі і прапанаваў арганізаваць свята для савецкіх дзяцей: «Зладзім добрую савецкую елку ва ўсіх гарадах і калгасах!».

Спачатку вырабам навагодніх ўпрыгожанняў займаліся невялікія арцелі. Матэрыялы і тэхнікі былі традыцыйнымі – вата, кардон, пап'емашэ, шкло. Папулярнасцю карысталіся плоскія цвёрдыя цацкі, якія складаліся з дрэвых злепленых паловак – такія цацкі выпускаліся на працягу ўсёй савецкай гісторыі.

Савецкае свята патрабавала новых атрыбутаў. Традыцыйную Віфлеемскую зорку на верхавіне елкі замяніла пяціканцовая кармлёўская зорка, замест анёлаў з'явіліся ўпрыгожанні з партрэтамі кіраўнікоў партыі. Аднак выпуск гэтага віду цацак вельмі хутка спынілі – па меркаваннях паліткарэктнасці.

Святочныя ўпрыгожанні ў пачатку савецкай гісторыі былі ідэалагічна выверанымі. Напрыклад, існавала серыя цацак «Агітацыя» – з чырвонаармейцамі, матросамі і чырвонымі зоркамі. Да 1940-х гадоў у краіне наладзіўся мірны побыт, і на змену чырвонаармейцам і дыржаблям прыйшлі іншыя персанажы.

Навагоднія цацкі перадавалі тое, чым жыў, чаму радаваўся, аб чым марыў савецкі народ. У 1939 годзе быў створаны камплект цацак «Скотны двор» да адкрыцця Усесаюзнай сель-

скагаспадарчай выставы. Птушніцы, даяркі, сельскагаспадарчыя жывёлы – гэты камплект прадаваўся толькі пад час дзеяння выставы і больш ніколі не ўзнаўляўся.

Лётчыкі, палярнікі, героі-пагранічнікі, а таксама персанажы папулярных фільмаў шырока выпускаліся пасля выхаду ў пракат таго ці іншага фільма. Напрыклад, калі выйшаў фільм «Цырк», з'явіліся елачныя клоўны, гімнасты, дрэсіраваныя сабакі.

Яшчэ адзін кінематаграфічны навагодні подых – елачныя цацкі ў выглядзе гадзіннікаў, што паказваюць без пяці хвілінаў дванаццаць. Яны з'явіліся пасля выхаду фільма «Карнавальная ноч».

Цацкі выпускаліся серыямі, напрыклад, героі казкі «Чыпаліна» або наборы з героямі казак Пушкіна – да юбілею паэта. Быў і Айбаліт з кампаніяй звяроў, і зайцы з барабанамі, і Алёнкi, і Чырвоныя каптуркі, і Васілісы Прамудрыя.

Серыя елачных цацак «15 рэспублік – 15 сясцёр» – фігуркі ў нацыянальных строях – выпускалася ў 1960-я гады: ўпрыгожанні цікавыя і як узор дэкаратыўна-ужыткавага мастацтва, і як прыклад ідэалогіі і менталітэту таго часу.

У далікатных елачных ўпрыгожаннях, як у лютэрку, адбівалася гісторыя краіны: і першы спадарожнік, і Белка са Стрэлкай, і касманаўты – усё можна было ўбачыць на святочным навагоднім дрэве.

Асабліва павагу выклікаюць цацкі ваеннага часу. Нягледзячы на нягоды і ліха

навокал, людзі ўпрыгожвалі елкі. Нават у блакадным Ленінградзе для дзетка ладзілі свята – з Дзедам Марозам і Снягуркай, з прыбранай елкай, са святочнымі пачастункамі. Часам гэта быў проста дадатковы кавалак хлеба, які для кагосьці быў саладзейшым за самыя лепшыя цукеркі. У гады вайны з'явіліся Дзяды Марозы з аўтаматамі і ў шапках-вушанках, а таксама Снягуркі з санітарнымі сумкамі. І кранальныя самаробныя цацкі з перагарэлых электрычных лямпаў, стрэльных гільзаў, абрыўкаў бінтоў, размаляваных ампул ад лекаў. Але пад час вайны ў краіны знаходзіліся рэсурсы не толькі для вытворчасці снарадаў: на заводах выпускаліся цацкі з рэштак дроту. А на прадпрыемствах, што займаліся пашывам ваеннай формы, рабілі елачныя ўпрыгожанні з рэштак матэрыялу для пагонаў.

У 1970-я гады вытворчасць елачных цацак стала масавай, іх пачалі вырабляць яркімі і бліскучымі, але разам з тым ўпрыгожанні страцілі сваю індывідуальнасць. Цацкі сталі больш абцяжальнымі, страцілі скульптурнасць формы, з намалюваных вочак знік выраз. А потым мішкі, вавёрчкі, зайчыкі, чалавечкі і зусім змяніліся безаблічнымі ледзяшамі, ільдзінкамі і літарчыкамі.

Тым, хто цікавіцца гісторыяй савецкіх навагодніх цацак ці проста хоча ўспомніць дзяцінства, раім наведаць выставу «Елкіна стравіца» з 26 снежня па 19 студзеня ў музеі-сядзібе «Пружанскі палацык».

**Марына КАЎТУНОК,
галоўны захавальнік фондаў
музея-сядзібы
«Пружанскі палацык»**

Прадметы мілай даўніны

Цяпер востра адчуваецца неабходнасць адраджэння духоўнай спадчыны, вывучэння культуры нашага народа, мінулага і сучаснасці свайго малой радзімы. Бясспрэчна, што малая радзіма, бацькаўшчына, родны край адыгрываюць значную ролю ў жыцці чалавека. І сёння кожная ўстанова культуры свайго дзейнасцю спрыяе гэтай добрай справе.

Аграгарадок Крайванцы – гэта невялічкая вёсачка на Ашмяншчыне са сваімі традыцыямі, абрадамі і гісторыяй, даведацца аб якіх можна ў сельскай бібліятэцы.

Больш 20-і гадоў у мясцовай кніжніцы існуе этнаграфічны куток. Тут прадстаўлены экспанаты, якімі карысталіся нашы продкі. Цягам некалькіх радзюў мясцовыя жыхары прыносілі прылады працы і побыту, якімі карысталіся іх бацькі і дзяды. Тут можна ўбачыць калаўрот і жалезны прас, ручную веялку і серп, хамут і разнастайныя прасуд.

Кожны год дзеці разам з бібліятэкарам адпраўляюцца ў этнаграфічнае падарожжа «Прадметы мілай даўніны». Бібліятэкар не толькі знаёміць дзяцей з гісторыяй стварэння куточка, але і раскажвае шмат цікавага пра розныя экспанаты.

Прыёмна адзначыць, што дзеці з захапленнем слухаюць апавед бібліятэкара і з хваляваннем трымаюць у руках рэчы, якія калісьці належалі іх бабулям і дзядулям.

**Валянціна ДЗЯДЗІЧКА,
бібліятэкар сельскай бібліятэкі аг. Крайванцы, Ашмянскі раён**

«Тэатральны» фотаальбом

Летась у выдавецтве «Кнігазбор» пабачыў свет фотаальбом Сяргея Чыгрына «Слоніўскі драматычны тэатр», прысвечаны гісторыі гэтай установы.

Першыя звесткі пра тэатральнае жыццё ў Слоніме адносяцца да XVIII стагоддзя, калі існаваў школьны тэатр пры езуіцкім калегіуме. У рэпертуары пераважалі тады драмы на рэлігійныя, міфалагічныя і гістарычныя сюжэты. Аўтарамі пастановак былі выкладчыкі калегіума, а ў спектаклях удзельнічалі і выкладчыкі, і навучэнцы.

Напрыканцы гэтага ж стагоддзя пры тэатры існавала і музычная школа. Рэпертуар складалася з балетаў («Каралеўскі балет», «Балет млынароў», «Дзэзерцір»; апошнія два былі паказаныя на гастролях у г. Дубна), а таксама з операў італьянскіх кампазітараў.

Паводле «Інвентара інструментаў і музычных папер», складзенага ў 1801 годзе, збор твораў з нотамі, што выконвалі на розных сценах тэатра Агінскага, уключаў 60 опер, 18 балетаў, 3 музычныя камедыі, 253 сімфоніі і больш за 460 іншых музычных твораў (араторыі, арыі, музыка для дывертысменту, асобных танцаў і інш.). Пры тэатры дзейнічала балетная школа.

Пад час нямецкай акупацыі ў 1941–1944 гадах у Слоніме пры беларускім народным доме быў створаны і актыўна працаваў беларускі драматычны гурток, якім кіраваў І. Чуркін.

Паэт Сяргей Новік-Пянон пры Слоніўскім краязнаўчым музеі вясной 1942 года таксама стварыў маладзёжны драматычны гурток. Артысты паставілі «Мікітаў лапаць» па п'есе Міхаса Чарота, «На вёсцы», «Чорт і баба» Францішка Аляхновіча і іншыя.

Па вайне ў Слонімі прыехаў таленавіты дасведчаны ржысёр Міхаіл Фрыдман (1894 – 1975), які скончыў маскоўскую

тэатральную студию. У тэатры ён ажыццявіў пастаноўкі дзясяткаў спектакляў. У пачатку 1964 года спектакль «Апошняя» па п'есе Максіма Горкага слоніўскія артысты прывезлі ў Мінск і за ўдалую пастаноўку атрымалі падзяку ад Міністэрства культуры БССР.

У 1968 годзе Слоніўскі народны тэатр узначаліў ржысёр Мікалай Варвашвіч (1934 – 2001). Пры ім народны тэатр у горадзе над Шчарай стаў неад'емнай часткай культурнага жыцця краю.

У рэпертуары сталі з'яўляцца п'есы класікаў беларускай і рускай драматургіі: А. Астроўскага, Максіма Горкага, Янкі Купалы, Уладзіслава Галубка, Кандрата Крапіны, А. Макаёнка. Тэатр двойчы прываў удзел у рэспубліканскім фестывалі нацыянальнай драматургіі імя В. Дуніна-Марцінкевіча ў Бабруйску...

Фотаальбом налічвае каля 170-і здымкаў, што адлюстроўваюць жыццё тэатра цягам многіх гадоў. Фундатарам выдання выступіў артыст тэатра Мікола Хальпін.

На жаль, наклад выдання ўсяго 99 асобнікаў, таму раю хутчэй набыць яго.

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ

Талака за гістарычнае і культурнае адзінства

Мастакі дзятлаўскай зямлі

(Заканчэнне.
Пачатак у № 47)

Як прызнаецца Юры Мікалаевіч, для мастака важна не проста маляваць, але і выстаўляцца, дэманстраваць свае працы, пастаянна параўноўваць ўласны дасягненні з дасягненнямі калегаў. У яго творчай біяграфіі шмат персанальных, рэспубліканскіх і рэгіянальных выставак. У ліпені 2018 года ў мінскім Палацы мастацтва працавала персанальная юбілейная выстаўка Юрыя Мікалаевіча, арганізаваная Саюзам беларускіх мастакоў. Творы майстра знаходзяцца ў фондах Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, Дому-музеі Адама Міцкевіча ў Навагрудку, музеяў у Дзятлаве і Мядзелі, прыватных зборах у Беларусі і за мяжой.

Шчыра прызнацца, мне вельмі падабаецца творчасць Ю. Козела, таму таксама набыла адну з яго карцінаў. Ён прыслаў на электронку фотаздымкі дзясці працаў, я выбрала яркую, светлую і радасную «Траецкае прадмесце ў Мінску». Цяпер у маёй гасцёўні вісяць дзве карціны братоў-мастакоў: від на Дзятлава з боку возера І. Козела і «Траецкае прадмесце» Ю. Козела.

Дадам яшчэ некалькі слоў пра Юрыя Мікалаевіча. Незвычайна сціпласць заўважаецца ў вачах, твары, усёй постаці мастака. Такі не пойдзе па галолах, не стане

настойліва шукаць для сябе лепшага месца пад сонцам. Будзе проста тварыць, аддана служыць свайму прызначэнню. А вынік няхай ацэняць людзі і час.

Анатоль Кардаш

Некалькі гадоў таму мастак Анатоль Кардаш завітаў у наш музей, каб прапанаваць свае карціны для арганізацыі выстаўкі. Пра Анатоля Аляксандравіча мы даведліся крыху раней дзякуючы публікацыі ў раённай газеце «Перамога». Вучаніца Наваельнянскай школы пісала, што ў іх музеі працавала выстаўка земляка і ён падарыў музею адну са сваіх карцінаў. Была ў допісе і кароткая інфармацыя пра самога мастака. Пра А. Кардаша ніхто з супрацоўнікаў музея раней не чуў, таму адклалі газету, каб пры першым зручным выпадку знайсці каардынаты і звязцца з ім. І раптам чалавек прыйшоў да нас сам.

Дамовіліся хутка, і праз пару дзён мастак прывёз свае працы, іх было 34. Калі расставілі палотны, былі ўражаныя яркасцю фарбаў, незвычайнай цёпльнай, якую нібы выпраменьвалі карціны. Частка была прысвечаная Дзятлаву, частка – Наваельні і яе ваколіцам, астатнія – розным мясцінам Беларусі, дзе бываў мастак і якімі ўразаўся. Але асабліва прыцягвала прырода. Яна была яркай і экспрэсіўнай, можна

цінстве, як і ўсе хлопчыкі, любіў спорт, гуляў у футбол, валејбол, хакей, хадзіў у музычную школу, граў на акардзе, трубе, кларнеце, нават на саксафоне. Яго настаўнікам музыкі быў кіраўнік наваельнянскага духавога аркестра Уладзімір Тулейка, вядомы на Дзятлаўшчыне чалавек. Хлопец шмат ездзіў разам з калектывам па розных мясцінах Беларусі. А калі падрос, яго больш прывабіў спорт, таму музычную школу

Пасля ўніверсітэта тры гады працаваў следчым у Арле, там ажаніўся, нарадзілася старэйшая дачка. Пазней працаваў у Салігорску і Мінску.

Як пачаў маляваць? Анатоль Аляксандравіч добра помніць дату стварэння першай карціны – 20 сакавіка 1989 года. У тым годзе знаёмыя запрасілі яго адпачыць у Карпатах. Горы, незвычайныя фарбы, снег, мноства непаўторных уражанняў... Калі вярнуўся дадому, з першай жа зарплаты купіў фарбы і паспрабаваў маляваць па фотаздымку і па памяці. Карціна была прысвечаная вясне на рацэ Маўчадцы. Натхненне і настроі дазволілі вельмі рэалістычна і каларытна паказаць абуджэнне прыроды. Так і пачалося захапленне. З таго часу створана больш за 300 палотнаў. Многія з іх знаходзяцца ў прыватных калекцыях у Беларусі, Прыбалтыцы, Расіі, Італіі, ЗША, Украіне.

Анатолію Аляксандравічу пашчасціла сябраваць з Нінэль Шчаснай, бываць на яе вечарах. Словы падтрымкі знакамiтай мастачкі сталі ў свой час тым агеньчыкам у творчасці, што не гасне і сёння. Нінэль сказала Анатолію, што вучыцца маляваць прафесійна яму не трэба, яго работы вывільваюць стан душы мастака, з'яўляюцца арыгінальнымі і індывідуальнымі. І трэба проста маляваць, як дыкуюць уражанне і душа.

Калі я спытала ў мастака пра тэхніку стварэння работ, ён раскрыў свае сакрэты. Спачатку трэба ўразіцца, злавіць момант, адчуць фарбы, асвятленне. І запомніць або сфатаграфавача. Часам бывае, што майстар робіць накіды алёўкам, але гэты рэдка. Галоўнае – эмоцыя. Анатоль любіць яркія фарбы. І яркіх шчырых людзей. Калі чалавек нясе негатыў, скардзіцца на жыццё, з ім стараецца не спрачацца і не працягваць размовы. Прычым жыццё Анатоля Аляксандравіча ў тым, што кожны павінен пачаць з сябе, падумаць, што зрабіў для таго, каб жыццё стала лепшым, святлейшым.

У чэрвені 2018 года ў нашым музеі адбылося адкрыццё выстаўкі Анатоля Аляксандравіча. Присутнічалі члены пазытыўнага аб'яднання «Палеска», прадстаўнікі грамадскай, вучні гімназіі. У зале панавала атмасфера ўзаемапаразумеў і прастаты. Госці доўга не хацелі разыходзіцца. Сапраўды, творы мастака не адпусваюць. На іх хочацца глядзець і глядзець, бо іх станоўчая энергія нібы надае сілы жыццю і любіць увесь свет.

Алена АБРАМЧЫК,
старшы навуковы супрацоўнік
Дзятлаўскага дзяржаўнага
гісторыка-краязнаўчага музея

Анатоль Кардаш

сказаць, казачнай. Прырода ў руху. Вось яно, імгненне, лаві яго, запамінай, бо хутка ўсё знікне, зменіцца, прападзе, толькі памяць захавае гэты чуд.

А калі на наступны дзень карціны былі размешчаныя, патэлефанавалі мастаку і папрасілі прыехаць. Магчыма, яго нешта магло не задаволіць у тым, як мы размясцілі работы, бо ў кожнага сваё бачанне і тэмы, і фарбаў, і прасторы залы. Яшчэ трэба было напісаць экскурс да выстаўкі, а для гэтага неабходна распытаць пра кожнае палатно. Дыялог атрымаўся доўгім і прыемным: перад намі быў чалавек пазітыўны і высокадухоўны, які не проста піша карціны, а аддае людзям часцінку душы.

Анатоль Аляксандравіч нарадзіўся ў Наваельні 11 жніўня 1956 года. У дзя-

Анатоль Кардаш. «Касцёл у Наваельні» (палатно, алей)

Анатоль Кардаш. «Мой вясновы сад» (палатно, алей)

Школьныя каляды

У нашай краіне Каляды з даўніх часоў былі і застаюцца адным з найбольш цікавых і чаканых зімовых святаў. І гэта зразумела. Апошнім часам мы назіраем, як у жыхароў розных рэгіёнаў Беларусі паступова абуджаецца цікавасць да абрадаў і традыцый сваіх продкаў. І варта адзначыць, што, напрыклад, народныя песні спяваюць не толькі дзядулі і бабулі, але і іх унукі і праўнукі. Не з'яўляецца выключэннем у гэтай справе Іўеўскі раён. Але ж захаваць і адрадыць культурную спадчыну без яе ведання, на нашу думку, нельга. Вось таму адно з пазашкольных мерапрыемстваў, праведзенае ў нашай школе ў снежні, мы і вырашылі прывесціць зімовай казцы.

Мерапрыемства, сцэнар якога склаў настаўнік нашай школы Іван Захарэвіч, мела назву «Калядкі ў дзеда Стася і бабуі Юзэфы». Дзеці мелі магчымасць здзейсніць завочнае падарожжа ў этнаграфічнае мінулае той мясцовасці, дзе нарадзіліся і жылі бабулі і дзядулі іх бацькоў, перанесціся ў

той час, калі жылі гэтыя людзі, пазнаёміцца з тым, як яны не толькі працавалі, але і бавілі вольны час, як святкавалі, як выхоўвалі дзяцей, вызначыць, якія сямейныя абрады і традыцыі таго часу тут захаваліся і да нашых дзён.

Імпрэза дазволіла школьнікам, якія прымалі ў ёй не-

пасрэдным ўдзел, лепш асэнсаваць значнасць сямейных традыцый сярод жыхароў гэтай мясцовасці. У якасці нагляднага матэрыялу намі былі выкарыстаны экспанаты школьнага музея, у зборы якіх актыўны ўдзел прымаюць школьнікі і іх сем'і, і якія даюць магчымасць бліжэй пазнаёміцца з матэрыяльнай культурай і духоўнай спадчынай гэтага краю.

Сцэнар пазакласнага мерапрыемства быў пабудаваны такім чынам, каб дзеці не заставаліся пасіўнымі слухачамі. Для гэтага ўведзены такія формы ўзаемадзеяння і прыёмы, як гутарка, абмеркаванне, элементы гульні. Прагучалі народныя песні, дзякуючы чаму, як паказала практыка, інфармацыя, атры-

Пад час падрыхтоўкі будучага мерапрыемства

маная школьнікамі, успрымалася больш эмацыянальна і выклікала ў іх жаданне працягваць знаёміцца з культурнай спадчынай нашага раёна.

Таксама хочацца яшчэ раз падзякаваць І. Захарэвічу за сцэнар, а калектыву рэдак-

цыі за тое, што на старонках газеты для яго знайшлося месца.

Таня ШЫЛЬВЯН,
педагог-арганізатар
Эйгердоўскага дзіцячага сада –
сярэдняй школы,
Іўеўскі раён

Дзядоўнік на Парнасе

Гумарыстычная гасцёўня «Дзядоўнік на Парнасе», зладжаная супрацоўнікамі Бярэзінскай раённай бібліятэкі, сабрала мясцовую інтэлігенцыю горада пад дэвізам «Журналіст – прафесія творчых!», актуальным для мясячніка літаратурнага краязнаўства і 90-гадовага юбілею раённай газеты «Бярэзінская панарама».

Гумарыстычны талент асаблівы. Калі ён ёсць – яго, як шыла ў мяху, не ўтоіш, у кішэні не прыхаваш. Творчыя здольнасці бярэзінскіх журналістаў-гумарыстаў здзіўляюць. Завочны партрэт гумарыста Барыса Манцэвіча (цяперашняга жыхара Вілейкі, які 33 гады жыў у Беразіно, 28 з іх аддаў раённай газеце) быў прадстаўлены на вечарыне цікавымі фактамі жыццёвай і творчай біяграфіі. Барыс – 8-е дзіця ў сям'і настаўніка-патрыятаў Мёршчыны. Бацька

быў расстраляны ў пачатку вайны ў Полацку, маці была камісарам партызанскага атрада. Журналісцкая струнка ў Барыса ад бацькі, той яшчэ ў дарэвалюцыйны час супрацоўнічаў няштатна ў беларускамоўнай газеце «Наша Ніва». Бацькаў псеўданім, Якім Пярэчка, Барыс выкарыстоўваў для подпісу сваіх публікацый. Б. Манцэвіч вучыўся ў БДУ на філалагічным факультэце з будучымі пьсьменнікамі Алесем Ставерам, Іванам Пташнікавым, у чырвоным кутку яму чытаў свой пер-

шы верш Рыгор Барадулін. Больш чым два навучальныя гады Манцэвіч жыў у адным інтэрнацім пакоі з Іванам Чыгрынавым.

Працоўная біяграфія Манцэвіча ў Беразіно пачалася з 1969 года, калі ён быў накіраваны сюды рэдактарам раёнкі «Сцяг Леніна». Дабіраўся да райцэнтра на спадарожнай машыне. Працаваў у паходных умовах: кабінета ў рэдактара не было, даводзілася туліцца за сталом супрацоўніка, які ў гэты дзень адсутнічаў, або ісці ў які-небудзь кабінет райкама партыі, што размяшчаўся ў адным будынку з рэдакцыяй. Малады рэдактар называў рабочы кабінет «купэ». Аб працаздольнасці Манцэвіча хадзілі легенды, ён друкаваўся амаль на ўсёй прасторы былога Савецкага Саюза. Матэрыялаў было на два месяцы наперад, жартаваў: «Можаце мяне не друкаваць, абы ганарар заплацілі». Неўзабаве прарэзаўся гумарыстычны талент – і паказаў зубы. За сатырычны верш у адрас бюракратаў Манцэвіча ледзь не выключылі з партыі. Гумар земляка здаровы, жыццёвы, рэальны: на невялікай плошчы вершаў – столькі дзеянняў і эмоцый! З'явіліся на свет паэтычныя выданні «Басанож па крапіве», «І смех, і грэх».

Пад час сустрэчы дасціпныя вершы густа сыпаліся ў выкананні самадзейных артыстаў клубаў «Сустрэча» і «Другая маладосць» з любімай прыгаворкай аўтара: «Губы не зашпілены, на языку мазалёў не натрэш». У творчым актыве Манцэвіча ёсць і прыпеўкі – найлепшы пропуск

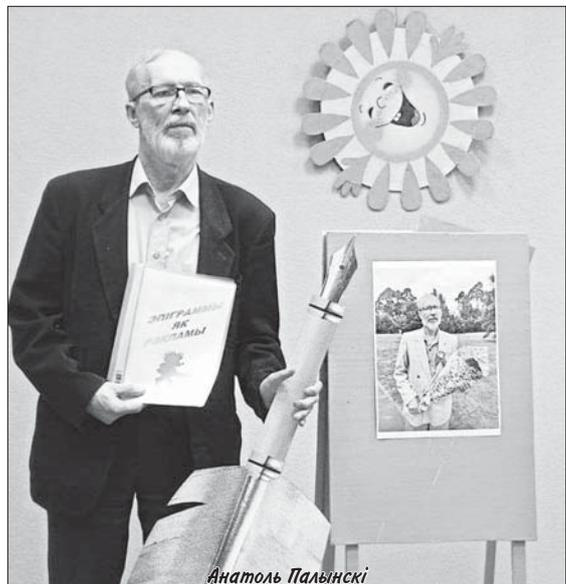
Барыс Манцэвіч

у любую кампанію. На вечарыне была прадстаўлена іх цэлая нізка – унушальная порцыя народнага фальклору і гумару.

Званы гасць гумарыстычнай гасцёўні Анатоль Палынінскі – журналіст, кнігалаў, краязнаўца і нумізмат. Галоўная персана сёлетыня юбілейнага для бярэзінскай раённай газеты сезона. Палынінскі – гадаванец Бярэзіншчыны, з 20-і гадоў член Беларускага саюза журналістаў, журналіст «Залатое пярэ». Анатоль Яўгенавіч з 17-і гадоў няштатна супрацоўнічаў з раёнкай, паспытаў рэдактарскага хлеба, газета для яго – школа

слова. Першая публікацыя яго аўтарскіх афарызмаў адбылася ў часопісе «Вожык» (1982). Зямляк друкаваўся ў часопісах «Крокоділь», «Навука і рэлігія», «Сельское хозяйство Беларуси», «Родная прырода», у газетах «Знамя юности», «Медыцинский вестник», «Народная газета», «Рэспубліка», «Звязда», «Беларуская ніва», «Лясная газета». Інтэлігент з тварам філосафа прадставіў свае арыгінальныя аўтарскія афарызмы, анекдоты, фразеалагізмы, слоўнічак-размоўнічак, міні-маналогі з гумарыстычна-сатырычным і філасофскім поглядам на жыццё са свайго зборніка «Фрагізмы і фразмы» выдавецтва Бярэзінскай раённай бібліятэкі. Выступленне аўтара – зерне шчырасці, зерне творчасці ў раллю сустрэчы. Удзельнікі гасцёўні з запалам прымалі ўдзел у эстафеце «Фразы ў складчыну» з прамаўленнем сваіх любімых фразеалагізмаў земляка. Тэатр аднаго актёра раённай бібліятэкі ажывіў мініяцюру А. Палынінскага «Спадарожніца для Альберта». Гаспадыня гасцёўні па заведзенай традыцыі ўручыла Званаму гошчы сярбоўскія шаржы-эпіграмы.

Тамара КРУТАЛЕВІЧ,
супрацоўнік Бярэзінскай
раённай бібліятэкі

Анатоль Палынінскі

Калі душа маладзее

Пенсія – час для развіцця і спасціжэння новага. У гэтым упэўнены супрацоўнікі аддзела культуры і вольнага часу вёскі Альхоўка.

Тутэйшыя пенсіянеры актыўныя, таленавітыя, творчыя. Кожны – спраўдана асоба, здольная ствараць новае. Хтосьці цікавіцца вязаннем, хтосьці цудоўна спявае і ўдзельнічае ў мясцовай самадзейнасці, хтосьці піша вершы. Для падтрымкі маладых душой і таленавітых землякоў створаны клуб па інтарэсах «Залаты ўзрост». Тут удзельнікі аб'яднанні разам адпачываюць, працуюць. Вечары-сустрэчы, вечары-ўспаміны, конкурсныя праграмы, танцавальна-гульнявыя мерапрыемствы – гэта толькі невялікая частка таго, што праводзіцца. Праз сістэму мерапрыемстваў людзі залатога веку не адчуваюць сябе адкінутымі, незапагэбаванымі. Імпрыз і вечарыны дораць зносіны, што так патрэбны, а таксама зарад добрага настрою.

Спраўднай цікавосткай сталі тэматычныя вечары «Свет маіх захапленняў». Кожны раз чарговы госьць вечара апавядае пра свае захапленні, дэманструе свае вынабы, заахвочвае іншых паспрабаваць сябе ў гэтай справе. На мерапрыемстве адчуваецца жывы інтарэс, моцная падтрымка.

Самадзейнасць – важны накірунак сацыялізацыі людзей сталага веку. Пры мясцовым клубе дзейнічаюць квартэты «Анюціны глянкі», «Девчонкі». Удзельніцы аб'яднанняў на кожнае свята радуецца наведнікаў клуба новымі песнямі, а таксама выяўляюць незвычайнае кулінарнае майстэрства.

Сталы век – не час для суму, меланхоліі, тугі. Гэта час для развіцця, асваення новага, а таксама – час дзяліцца досведам з маладымі.

Чароўныя ўзоры Ліліі Паўлоўскай

Кожнаму жыхару Кямелішак вядомае імя Ліліі Зянонаўны Паўлоўскай – таленавітай майстрыхі, руплівай гаспадыні, апантанага чалавека. Світары, кардыганы, жакеты і нават паліто – усё гэта ўпрыгожвае дом жанчыны. Усё жыццё яна займаецца вязаннем на прутках. Утульнае і цёплае адзенне, зробленае яе рукамі, саргавае родных, блізкіх і знаёмых людзей.

Лілія Зянонаўна заўсёды ахвотна дзеліцца сваімі ведамі. Вось і зараз яна пагадзілася паказаць свае працы, дапамагчы моладзі асвоіць вязанне.

У доме культуры аграгарадка Кямелішкі сабралася шмат людзей. Хтосьці завітаў, каб паглядзець на шыкоўныя вынабы, а хтосьці – і каб павучыцца. Ахвочыя маглі прымерць арыгінальную вопратку, палюбавацца сабой у люстэрку. Потым Лілія Зянонаўна грунтоўна расказала пра асновы вязання, дала карысныя парады пачаткоўцам: як вызначаць памер адзення, якія ніткі лепш выкарыстоўваць, каб адзенне націлася максімальна доўга, а таксама пра дэманстравала магчымыя варыянты для вязання.

Трэба адзначыць, што мясцовая моладзь захапілася такім цікавым і незвычайным заняткам.

Акцыя «Пакарміце птушак»

У Альхоўскай сельскай бібліятэцы адбылося чарговае пасяджэнне аматарскага аб'яднання «Жывіца».

На гэты раз пагаварылі пра птушак, якія застаюцца зімаваць. Бібліятэкар правяла віктарыну-акцыю «Пакарміце птушак». Яна падрыхтавала энцыклапедычныя звесткі пра крылатых насельнікаў лесу. Малодшыя школьнікі малявалі птушак, а пасля адказвалі на пытанні віктарыны. Затым удзельнікі аб'яднання выправіліся ў лес, паспрабавалі адшукаць птушак. А галоўнае – былі падрыхтаваныя кармушкі, якія дзеці прымацавалі на дрэвах.

Вольга ЗАЯЧКОВСКАЯ, Астравецкі раён

Белая сініца – Птушка 2022 года

Птушкай наступнага года выбрана патрыётка Палесся, палашучка – белая сініца (рус. – белая лазоревка) – невялікая прыгожая пёўчая птушка. У нас яна жыве толькі на Палессі. Менавіта за яе кандыдатуру прагаласавалі сябры ГА «Ахова птушак Бацькаўшчыны». Яна змяніла леляка – птушку 2021 года.

Да гэтага яна перамагла ў «птушых праймерыз» – анлайн-галасаванні, у якім мог удзельнічаць любы чалавек. Так яна стала адной з трох кандыдатак на званне птушкі года, астатнія былі скапа і звычайная туркаўка.

У лютым падчас штогадовага З'езда АПБ прадстаўнікі груп падтрымкі кожнай птушкі-кандыдата правялі агітацыйныя выступы, паказалі прэзентацыі пра сваіх абранніц і прывялі аргументацыю, каб пераканаць сябраў АПБ прагаласаваць менавіта за «сваю» птушку.

Пасля З'езда ўсім сябрам арганізацыі былі разасланыя для запавяднення бюлетэні з пачаткай. Фармат «паштовага» галасавання быў выкарыстаны ўпершыню. «Яўка» выбаршчыкаў парадавала – прагаласавала 643 чалавекі. Белая сініца перамагла з вялікім адрывам.

Што ж гэта за птушка? Вось 10 фактаў пра яе.

1. Белая сініца мае яшчэ адну назву – князёк, сапраўдны князёк сярод сініц! Гэта адзін з сямі відаў сініцавых у Беларусі.

2. Від уключаны ў Чырвоную кнігу Беларусі яшчэ з першага яе выдання. Колькасць у Беларусі апошні раз ацэньвалася ў 2015 годзе ўсяго ў 500 – 800 пар.

3. Птушка меншая за вераб'ёў: вага да 16 г, размах крылаў да 21 см. У кладцы да 11 яек. Два тыдні птушкі іх наседджаюць і столькі ж выкормліваюць птушанят.

4. Гняздуе ў Беларусі і Украіне толькі на Палессі і нават узімку не пакідае яго. Птушкі канцэнтруюцца вакол Прыпяці і на яе прытоках. Тут белая сініца ўтварае ізаляваную папуляцыю. Асноўны ж арэал расцягнуўся паласой ад Масквы да Японскага мора.

5. Для гняздавання птушцы патрэбны дубровы, чорнаалешнікі і старыя вербалозы, якія ўвесну заліваюцца вадой пад час паводкі. Таму менавіта вакол Прыпяці птушкі і жывуць, і нідзе болей на захад, поўнач ці поўдзень.

6. Пры ўтварэнні пары самец робіць адмысловы рытуал – корміць самачку.

7. У крамці, калі ў белай сініцы пачынаецца гняздавы сезон, яе лёгка заўважыць:

Фота: Аляксандр ШЧУЧЫНСКА

самец вельмі актыўна спявае на сваім участку. А вось пад час выкормлівання птушанят белыя сініцы паводзяцца, як партызаны – хаваюцца.

8. Гняздо робіць, як і іншыя сініцавыя, у дупле, вядома выпадкі гняздавання ў шчыльнах дамоў. Не цураецца людзей і часта селіцца побач з імі. З задавальненнем займае сінічнікі – штучныя дупляны. Гнязды часта робіць нізка, часам усяго на паўметра ад зямлі!

9. Узімку яе можна пабачыць у густых зарасніках трыснягу па поймах рэк. Яна расшчэплівае моцнай дзюбай цвёрдыя сцёблы трыснягу і парасонавых раслін, адшукваючы схаваных там лічынак казурак. Узімку можа есці і насенне.

10. Белая сініца – адзін з самых папулярных відаў беларускіх птушак за мяжой, шмат турыстаў прыязджае да нас на Палессе, каб пабачыць менавіта яе.

Нацыянальную кампанію «Птушка года» АПБ праводзіць з 2000-га, каб прыцягнуць увагу людзей да дзікіх птушак Беларусі, іх праблемаў і неабходнасці захавання тых месцаў, дзе яны жывуць.

Павел Пінчук, арнітолаг Нацыянальнага парку «Прыпяці»: «Асноўныя пагрозы для белай сініцы – меліярацыя поймаў палескіх рэк і забалочаных лясоў, веснавыя палы ў поймах. Яшчэ адна з пагроз – недахоп месцаў гняздавання праз вырубку старых дрэў, акрамя таго, шмат птушаняты гніе ў гнёздах, якія недастаткова абаронены ад драпежнікаў (у першую чаргу ў вёсках – ад катой). Выраб адмысловых сінічнікаў мог бы дапамагчы ў павелічэнні папуляцыі птушкі 2022 года. Акрамя таго, біялогія гэтага скрытнага віду кепска даследавана ў Беларусі, як і ва ўсім арэале. Кальцаванне дапаможа атрымаць больш інфармацыі пра перамяшчэнні белых сініц».

Цягам года арнітолагі будуць адлюльваць і пазначаць белых сініц каларо-

вымі кольцамі. Паназіраць за працэсам кальцавання можна будзе ў Тураве на першай у Беларусі станцыі кальцавання. Глядзі ўважліва на ногкі сустрэтых князькоў – ці няма там кольца? – і фатаграфуй іх!

Каб удакладніць трэнды беларускай папуляцыі князькоў, на Палессі АПБ плануе правесці адмысловыя ўлікі ў месцах іх гняздавання і закладзі маршруты для будучага маніторынгу. Магчыма, атрымаецца даць новую ацэнку колькасці віду ў краіне.

Узімку ў межах кампаніі з дапамогай леснікоў і школьнікаў плануецца зрабіць і развесіць сотні дамкоў для белай сініцы на Палессі. Ляток у такіх дамках павінен быць 28 мм – далучайся! Вясяной спецыялісты і аматары-птушкары правяраць, хто пасяліўся ў гэтых сінічніках.

Каб нават з Аўстраліі кожны мог паназіраць за нашымі князькамі, АПБ паспрабуе зладзіць анлайн-трансляцыю з кармушкі, куды яны могуць прылятаць паласаванца семкамі сланечніка. Калі жывеш недалёка ад поймы Прыпяці – пастаў кармушку, і князькі прыляцяць і да цябе!

Як і штогод, у 2022 годзе для дзяцей і дарослых будуць праводзіцца конкурсы і акцыі. За іх анонсамі можна сачыць на сайце ptushki.org і ў акаўнтах АПБ у сацсетках.

З надыходзячым 2022 годам, беларусы, годам белай сініцы!

Даведка: У мінулыя гады сімваламі Беларусі былі: белы бусел, белая пліска, авяльга, дамавы верабей, гарадская ластаўка, барадатая кукагаўка, кнігаўка, салавей, вялікая белая чапля, шэрая гусь, сокал-пустаўка, вялікі кулён, чорны свіргул, удод, звычайная зязюля, вушатая сава, жаўрук-смячок, шыгел, вялікі арлец, глушэц. 2021 год праходзіць пад крыламі леляка.

Алякс БАШАРЫМАВА

Браты-асветнікі – наш нацыянальны гонар

(Матэрыял для школьнага кабінета гісторыі культуры)

Ластоўскія: пісьменнік, гісторык Вацлаў (1883, засценак Калеснікаў, цяпер Глыбоцкі р-н – 1938) і публіцыст Гладкі-Ластоўскі Юстын (Юрый; каля 1870 – пасля 1931), Юстынавічы.

Лёсікі, мовазнаўцы: Язэп (Іосіф, 1883, в. Мікалаеўшчына Стаўбцоўскага р-на – 1940, Саратаў) і Антон (1872, в. Мікалаеўшчына – 1949, в. Мікалаеўшчына), Юр'евічы.

Лісы: фалькларыст Арсень (4 лютага 1934, в. Вётхавя Смаргонскага р-на – 28 траўня 2018, г. Мінск) і інжынер, вучоны экалогі Леанід (24 сакавіка 1940, в. Вётхавя Смаргонскага р-на), Сяргеевічы.

Літвавічы: філосаф Аляксандр (1947, в. Любань Вілейскага р-на – 1990) і фалькларыст Анатоль (1951, в. Любань Вілейскага р-на), Фёдаравічы.

Луцкевічы герба «Навіна» – выдаўцы, грамадскія дзеячы, гісторыкі: Іван (Янка; 1881, г. Шаўляй – 1919) і Антон (1884, г. Шаўляй – 1946?), Іванавічы.

Лычы: гісторык Леанід (1929, мястэчка Магільнае Уздзенскага р-на – 2021, г. Мінск) і Генадзь (1935, мястэчка Магільнае Уздзенскага р-на) – акадэмік, вучоны-эканаміст, Міхайлавічы.

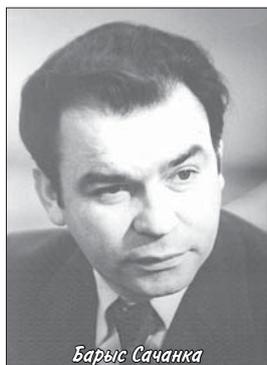
Мамонічы герба «Ліс»: Кузьма (? – 1607), Лукаш (? – 1606), Багдан, Іванавічы. Кузьма і Лукаш – купцы, друкары і грамадскія дзеячы ВКЛ. Пры іх доме ў Вільні ў 1574 – 1623 гг. існавала заснаваная на іх сродкі друкарня «Дом Мамонічаў», у якой за час існавання выйшла ад 80 да 100 кніг. Багдан займаўся купецкай справай.

Міцкевічы: паэт Адам Бернард (1798, хутар Завоссе Навагрудскага пав., цяпер Баранавіцкі р-н – 1855, г. Стамбул) і Юльян Аляксандр (1801, г. Навагрудак – 1871, маёнтак Губерня Драгічынскага р-на) – прафесар права, Мікалаевічы.

Міцкевічы: паэт Кастусь (Якуб Колас; 1882, в. Мікалаеўшчына Стаўбцоўскага р-на – 1956, г. Мінск) і дзеяч культуры Міхась (Антось Галіна; 1897, в. Мікалаеўшчына Стаўбцоўскага р-на – 1991, Нью-Ёрк), Міхайлавічы.

Пуслоўскія герба «Шэліга» – калекцыянеры, аматары мастацтваў, філантропы: Францішак Ксаверы (1806, в. Пескі Слонімскага пав. Гродзенскай губ., цяпер аг. Бярозаўскага р-на – 1874, г. Варшава) і Вандалін (1814 – 1884), Войцехавічы.

Сачанкі: пісьменнік Барыс (1936, в. Валкі Бор Хойніцкага р-на – 1995, г. Мінск), гісторык, журналіст Іван (1938, в. Вялікі Бор Хойніцкага р-на) і журналіст, пісьменнік Алесь, Іванавічы.

Барыс Сачанка

Іван Сачанка

Алесь Сачанка

Станкевічы: выдавец, гісторык, публіцыст і мовазнаўца Адам (6 студзеня 1892, в. Арляняты Смаргонскага р-на – 29 лістапада 1949, г. Тайшэт, Іркуцкая вобл.) і гісторык Ян (Янка; 26 лістапада 1891, в. Арляняты Смаргонскага р-на – 16 жніўня 1976, г. Хотарн, ЗША), стрыечныя браты.

Стаповічы: музычны дзеяч, публіцыст Альбін (Уладзімір Загорскі; 1894, в. Барані Астравецкага р-на – 1934, г. Вільня) і Кастусь (паэт Казімір Сваак; 1890, в. Барані Астравецкага р-на, – 1926, г. Вільня), Мацеевічы.

Сцяцко: географ Уладзімір (24 траўня 1924, в. Грабава Зэльвенскага р-на – 1924, г. Мінск) і мовазнаўца Павел (5 сакавіка 1930, в. Грабава Зэльвенскага р-на – 23 сакавіка 2020, в. Азёры Гродзенскага р-на), Уладзіміравічы.

Тышкевічы герба «Ляліва»: гісторыкі, калекцыянеры Канстанцін (1806, мястэчка Лагойск – 1868) і Яўстах (Яўстафій; 1814, мястэчка Лагойск – 1873), Піевічы.

Урублеўскія герба «Слепаўрон»: фізік Жыгімонт (Зыгмунт; 1845, г. Гродна – 1888, г. Кракаў); хімік Эдуард (Эдвард Вінцэнт, 1848, г. Гродна – 1892, г. Санкт-Пецярбург); дзеяч міжнароднага рэвалюцыйнага руху Валеры (1836, мястэчка Жалудок Лідскага пав. – 1908, Францыя), Антонавічы.

Хлябцэвічы: кнігавыдавец Яўген (1884, мястэчка Жыровічы Слонімскага пав. – 1955, г. Масква) і публіцыст, удзельнік нацыянальнага руху Уладзімір (1894, мястэчка Жыровічы Слонімскага павета – 1917, г. Петраград), Іванавічы.

Ходзькі герба «Касцеша»: паэт, фалькларыст, славіст, усходазнаўца Аляксандр (1804, мястэчка Крывічы Вілейскага пав. – 1891); паэт, перакладчык Міхал (1808, мястэчка Крывічы Вілейскага пав. – 1879); Іосіф (Язэп; 1800, мястэчка Крывічы – 1881, Тыфліс) – расійскі геадэзіст, географ і картограф, Янавічы.

Хруціцкі, мастакі: Іван (1810, мястэчка Ула Бешанковіцкага р-на – 1885) і Андрэй (1829 – ?), Фамічы.

Цвікевічы: гісторык, юрыст Аляксандр (1888, г. Брэст – 1937) і публіцыст Іван Трызна (1891, г. Брэст – 1938), Іванавічы.

Ціхановічы: скульптар Валяцін (28 жніўня 1909, г. Вільня – 25 жніўня 1978) і мастак Яўген (1911, станцыя Джусалы, Казахстан – 2005, г. Мінск), Міхайлавічы.

Янушкевічы: падарожнік, пісьменнік Адольф Міхал Валяр'ян Юліян (1803, г. Нясвіж – 1857, в. Дзягіляна Дзяржынскага р-на) і кнігавыдавец Яўстаф (1805, в. Прусы Салігорскага р-на – 1874), Міхайлавічы.

Янушкевічы: мастак Фелікс (1954, мястэчка Ракаў Валожынскага р-на); літаратуразнаўца, пісьменнік Язэп (1959, мястэчка Ракаў); скульптар Валяр'ян (1962, мястэчка Ракаў), Язэпавічы.

Вёска Арляняты Смаргонскага раёна – радзіма асветнікаў і грамадскіх дзеячаў **Станкевічаў.** Тут нарадзіліся 4 славетныя асобы: Адам Вікенцэвіч (1892 – 1949), выдавец, публіцыст, святар; Станіслаў Язэпавіч (1907 – 1980), філосаф, журналіст; Станіслаў Ляванавіч (1886 – 1964), выдавец, паэт; Ян (1891 – 1976), мовазнавец, гісторык, грамадскі дзеяч у эміграцыі.

Падрыхтаваў Сымон БАРЫС

За каго?

Гістарычны нарыс-дэтэктыў

(Заканчэнне. Пачатак у № 47)

Бесконцыя крымінальныя «разборкі» шляхты напрыканцы XVI стагоддзя прыўносілі разлад у грамадскія стасункі «эліты» ВКЛ. Ён распаўсюджваўся, пранікаў у іх асяроддзе, і, як іржа, што раз'ядае жалеза, паступова раз'ядноўваў людзей усобіцамі. І калі ў гэты кругаварот траплялі сябры і сваякі, падзеленыя па розныя бакі абставінамі жыцця, то крытэрыі сяброўства і роднасці адыходзілі на апошні план. Вельмі красамоўны прыклад – высненне спрэчнай сітуацыі паміж сябрамі Тوماшам Радзімскім і Рыгорам Воранавічам.

23 верасня 1582 года ў Менскім судзе зафіксавана справа пра гвалтоўны выгас ва ўрочышчы за рэчкаю Звоняю сенажаці Рыгора Воранавіча, папсаванні на ім межавых капцоў і ўзвядзенні новых па іншай мяжы. Зрабілі гэты ўчынак 13 верасня залежныя Тوماша Радзімскага.

Рыгор Воранавіч з возным Ціханам Васілевічам прыехалі ў маёнтак Белае і засталі ў доме Тوماша. Вельмі цікавы дыялог адбыўся паміж сябрамі.

Рыгор: З якой прычыны залежныя тваёй міласці ўласную сенажаць маю пакасілі і знакі старавецкага папсавалі?

Тوماш: Я сказаў сваім падданым тую сенажаць капіць, а калі твая міласць лічыць гэта за крыўду... тваёй міласці за тую сенажаць, бяру ў абавязак заплаціць, альбо выдзельць сенажаць.

Такое наўмыснае парушэнне і знішчэнне вядомых для абодвух бакоў тэрытарыяльных межаў, грабёж на чужых укосах і прахалодны адказ Тوماша Радзімскага без адмаўлення вяртання страт Рыгору сведчыць, што Тوماш, не выказваючы думку галосна, быццам бы параіў сябру: – Калі будзеш на баку супраціўнікаў, сапеце не толькі межавыя капцы і тваю сенажаць!

Жорсткасць Радзімскага ў адносінах да свайго сябра паказвае стан менталітату грамадства ў XVI стагоддзі, калі крыўда і падазронасць не вырашаецца дэмакратычна, а прыводзіць да сварак і нярэдка да крывавых разборок.

Інцydэнт з пакушэннем на маёмасць Рыгора – помста Тوماша? Магчыма, так. Радзімскі даволі рашучая і рызыквая асоба, пра што сведчыць раптоўна і нечаканасць выезду з гасцей у ноч. Пасля крывавай сутычкі ён вырашыў, што 15 красавіка яму давялі праз жонку Рыгора Воранавіча недакладную інфармацыю небяспекі з боку Яна Анфаравіча і таму амаль праз паўгода Тوماш адпомсціў за гэта былому сябру.

Праз пятнаццаць гадоў на копным судзе ў маёнтку Гайна вырашаліся абставіны смерці Сцефана Шчодрара. Ці не звязаны яны з Тوماшам Радзімскім? Шчодрый сабраваў з Анфаравічамі, і ўспомнім дзень 2 чэрвеня 1582 года ў Менску. У доме Катла быў Мануіло Шчодры, пра што сведчыць Міхайла Анфаравіч згодна з тэкстам пошвы, прынесенай у дом Войцеха Мікалаевіча Катла. Несумненна, Міхайла Анфаравіч добра ведаў ашмянскага зямліна Мануіла Шчодрара, калі ў сваёй заяве суду прыводзіў яго як сведку. Безумоўна, браты Анфаравічы сабравалі з Шчодрымі. Тوماш лічыў, што існаваў змова Сцефана Шчодрара і Яна Анфаравіча, у якую, па яго меркаванні, быў уцягнуты і Рыгор Воранавіч. Радзімскі замысліў нядабрае і многа гадоў выношваў помсту супраць Шчодрара, а потым яе ажыццявіў. Малаверагодна, аднак... Тوماша суправаджае ланцужок злучаных паміж сабой здарэнняў: крывавае бойка з Янам Анфаравічам, сварка з сябрам Рыгорам Воранавічам, а на іх завяршэнне – загадкавая прычына смерці Сцефана Шчодрара.

Падзеі шляхецкіх сварак адлюстраваныя ў актавай кнізе Мінскага гарадскога суда за 1582 год. Прасачыць далейшыя лёсы герояў таго года немагчыма з-за зніклых пісьмовых крыніцаў. Падобныя судовыя працэсы заўжды надаюць таямнічасці далёкаму мінуламу краіны.

У жудасных здарэннях напрыканцы XVI стагоддзя, як у люстэрку, выявіўся кланавы і маёмасны падзел грамадства ВКЛ. Жорсткае барацьба разгортвалася паміж шляхтай, якая гуртавалася не толькі паводле роднасці і сяброўства, але і агульнай выгады. Сутычкі дробнай шляхты і падтрымка магнатамі сваіх груповак сведчыць пра канфлікт інтарсаў сярод правячых колаў. Варожасць паміж прыхільнікамі Глябовічаў і Гурынных і грамадскі раздрай, што адбываўся паўсюдна ў асяроддзі шляхты, прыводзіў да змяншэння моцы дзяржавы ў наступных стагоддзях.

Пятро РУСАЎ

Шаноўныя чытачы, падпісчыкі!

Наступны нумар «Краязнаўчай газеты» выйдзе 6 студзеня. Беражыце сябе і родных! Будзем разам і надалей!

СТУДЗЕНЬ

1 – Баркоўскі Віталь Міхайлавіч (1947, Мінскі р-н), акцёр і рэжысёр тэатра, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

1 – Марчук Георгій Васільевіч (1947, Давыд-Гарадок), пісьменнік, драматург, кінасцэнарыст, тэатразнаўца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1996), Нацыянальнай літаратурнай прэміі (2018) – 75 гадоў з дня нараджэння.

3 – Гігевіч Васіль Сямёнавіч (1947, Барысаўскі р-н), пісьменнік, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1982) – 75 гадоў з дня нараджэння.

5 – Станкевіч Адам Вікенцьевіч (1892, Сморгонскі р-н – 1949), грамадска-палітычны дзеяч, выдавец, гісторык, публіцыст, літаратуразнаўца, дзеяч Рымска-Каталіцкага Касцёла ў Беларусі – 130 гадоў з дня нараджэння.

5 – Якіменка Тамара Сямёнаўна (1947), музыкантаўца, педагог, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2004) – 75 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 47

Уздоўж: 1. Сняжок. 5. Камлюк. 8. Лунка. 10. Лапа. 12. Дата. 14. Снегіры. 15. Хвост. 17. Сонца. 18. Ганна. 19. Месяц. 20. Госць. 21. Тальк. 23. Снежань. 27. Эльф. 29. Ацёл. 30. Навум. 31. Сястра. 32. Бярлог.

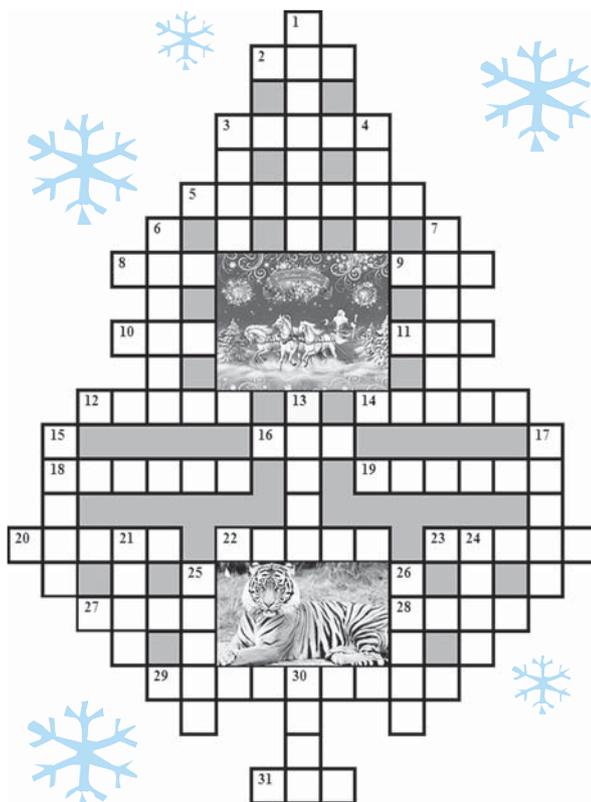
Упоперак: 2. Ява. 3. Клён. 4. Снег. 5. Каюр. 6. Лёд. 7. Шлях. 9. Рана. 11. Плоднасць. 13. Аднаселец. 16. Твань. 17. Сумёт. 20. Грэх. 22. Куль. 24. Нона. 25. Жыва. 26. Німб. 28. Фас. 29. Аул.

Уздоўж

2. «Дзень добры, Новы ...!» // Будзь ласкаў, // Заходзь у хату, сядзь за стол». З верша Якуба Коласа «Тосты». 3. «Водзіць з намі карагод // Сам ...-дзядуля». З верша М. Чарняўскага «Новы год». 5. Дарожная сумка. 8. Тое, што і цяж. 9. Паллярны шматгадовы лёд. 10. «І кожны новы дзень яе для некага // У ... прыходзіць навагоднім днём». З верша А. Куляшова. 11. Лепш памерці, як тыгр, чым праціць усё жыццё, як ... (прык.). 12. «Снег на куццю – ... на лета». З паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». 14. «Руллівы Дзед Мароз // Нам ёлачку на ... // Вясёлю прынёс». З верша У. Карыны «Навагодняя песенька». 16. Прыціснуты да сцяны, і ... ператвараецца ў тыгра (прык.). 18. ... хаваюць галаву ў хвост – чакай мяцеліцу і марознае надвор'е (прыкм.). 19. «Кінем ... гулказвонны // Ад аконца да аконца». З верша Янкі Купалы «З Новым годам!». 20. Невершаваная літаратура. 22. Твар лані, а ... тыгра (прык.). 23. Калі ў джунглях няма тыгра, царом робіцца ... (прык.). 27. «Лыжа ліжа белы снег, // На лыжні – вясёлы ...». З верша А. Дзеружынскага «Першы снег». 28. Ваду пі, як бык, а ... – як кароль (італьянская прык.). 29. Тое, што і снегаачышчалнік. 31. «Тут з'явіўся Дзед Мароз // І адразу – цап за ...». З верша П. Саковіча «Дзед Мароз і Міхасёк».

Упоперак

1. Абалонка, што пакрывае звонку жылны арганізм. 3. Шаўковая тканіна. 4. Лепш тыгр на раўніне, чым ... ў высокай траве (прык.). 6. «Хай новы дзень і новы час // Змяцце ў мінулае ...». З верша Т. Дзям'янавай

«З Новым годам!». 7. Танец на матыў рускай народнай песні. 13. Фарбубоўка. 15. «У бары // Пад Новы год // ... ладзяць карагод». З верша В. Верабей «Карагод». 17. Тое, што і drank. 21. ... не лета – у шубу адзета (прык.). 24. Для мядзведзя зіма – ... ноч (прык.). 25. Марское судна. 26. Азіраецца, як воўк на свой ... (прык.). 30. Жаргон.

Складў
Лявон ЦЕЛЕШ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

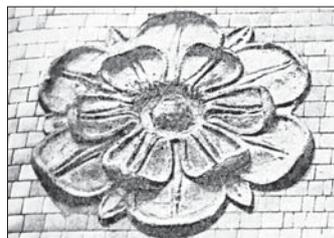
(Пачатак у № 1 за 2003 год)

РАЗЭТКА (франц. rosette літаральна ружачка) – у архітэктуры і мастацтве, арнаментальны матыў у выглядзе стылізаванай распущанай кветкі (напрыклад, ружы). Разетка з старажытнасці шырока выкарыстоўваецца ў архітэктурным дэкоры і ў дэкаратыўна-ўжытковым мастацтве.

Асабліва шырока матывы разеткі выкарыстоўваюцца ў народным жыллі Беларускага Палесся, дзе яны блізкія паводле формы салярным знакам. Звычайна аздабляюць франтоны, маюць 6 і больш палёсткаў, сустракаюцца і выявы палавінак разетак (в. Хорск Столінскага, Тонеж Лельчыцкага раёнаў). Колькасць разетак на франтоне ад 1 да 3, што

адпавядае міфалагічным пазіцыям сонца (раніца, поўдзень, вечар). Некаторыя разеткі маюць выгляд кола (в. Мілашавічы Лельчыцкага раёна). Стылізаваныя разеткі пашыраны таксама ў аздабленні верхніх частак ліштваў. У дэкоры мураванай архітэктуры Беларусі матывы 4-палёсткавых рэнесансавых разетак вядомыя з XVII ст. (Смялянскі замак), у стылі барока паявіліся складаныя па форме разеткі з расліннымі і зааморфнымі выявамі ў аздабленні дзвярэй, іканастасаў, алтароў і іншых элементаў, у ампіры разеткі часам змяшчаліся на метопах (дом у Гродне па вуліцы Замкавай), кесонах столі (Жыліцкі палац). Шырока выкарыстоўваліся разеткі ў аздабленні

франтонаў і шчытоў збудаванняў стылю мадэрн (будынак Магілёўскага пазямельна-сялянскага банка). У архітэктуры неспраўднай готыкі найбольш пашыраныя круглыя вокны ў выглядзе разетак, размешчаныя над уваходнымі парталамі. Матывы разетак выкарыстоўваліся і ў савецкай архітэктуры 1950-х гг. Разнастайнымі па малюнку разеткам аздаблялі прасніцы, каўшы і іншыя прадметы народнага побыту.

Разетка на будынку Магілёўскага пазямельна-сялянскага банка

